

6-7). Şairin bu tarihten sonra yaşadığına dair bir ipucu yoktur. Zarîfî'nin Şemsi Ahmed Paşa'ya (ö. 988/1580) şiirler sunmasından sonra belli bir dönemde devlet memuriyetine girdiği anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. Divan. Divanda şairin diğer eserlerinden toplanan parçalarla birlikte on üç kaside, on terciibend, iki müseddes, üç tahmîs, bir murabba, biri Arapça, biri müveşşah olmak üzere 289 gazel, on üç mesnevi, iki tarih kıtası, on iki kıta, iki nazım, kırk altı matla' ve on dört müfred olmak üzere toplam 408 şiir bulunmaktadır. Zarîfî divanının üç nüshası tesbit edilebilmiştir. Bilinen en kapsamlı nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 673/3) ve şairin *Râhatü'l-ervâh* ile *Mihr ü Mâh* adlı eserleriyle birlikte Zarîfî külliyyatı içinde yer almaktadır. Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde mevcut ikinci nüshası da (Cod. Or., nr. 1286) *Râhatü'l-ervâh* ve *Mihr ü Mâh* ile beraber Zarîfî külliyyatı içindedir. Üçüncü nüsha Biblioteca Apostolica Vaticana'da kayıtlıdır (Vatikanö Turco, MS, nr. 262/2, vr. 39-91), bu nüsha *Mihr ü Mâh* ile birlikte ciltlenmiştir. Gülşah Taşkın divan üzerine doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). **2. Mihr ü Mâh.** III. Murad'a sunulmak üzere 986 (1578) yılında kaleme alınan *Mihr ü Mâh* şairin ilk eseri olup aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbıyla yazılmış, 1213 beyitlik klasik bir aşk hikâyesidir. Mesnevinin İstanbul (TY, nr. 673/2) ve Leiden (Cod. Or., nr. 1286) üniversiteleriyle Atatürk Üniversitesi (Seyfettin Özege Bölümü, Ağâh Sırrı Levend Kitapları, nr. 147) kütüphanelerinde, Almanya Marburg Millî Kütüphanesi'nde (Or. Oct., MS, nr. 2390, vr. 110-142) ve Biblioteca Apostolica Vaticana'da (Vatikanö Turco, MS, nr. 262/1, vr. 1-37) nüshaları tesbit edilmiştir. Zarîfî'nin *Mihr ü Mâh*'ı üzerine Vedat Nuri Turhan yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). **3. Râhatü'l-ervâh.** 1013'te (1604) tamamlanan eser I. Ahmed'e sunulmak üzere manzum-mensur karışık yazılmıştır ve Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân*'ına naziredir. Eserde şairin diğer eserlerine nisbetle daha ağır bir dil kullanılmıştır. Yer yer müstehcen fıkralar, Nasreddin Hoca fıkraları, latifeler ve ilginç hikâyelerin anlatıldığı *Râhatü'l-ervâh* kültür tarihi açısından bir kaynak niteliğindedir. Eserin Leiden Üniversitesi Kütüphanesi ile (TY, nr. 673/1) Almanya Marburg Millî Kütüphanesi'nde (MS. Or. Oct., nr. 2390, vr. 1-108) kayıtlı üç nüshası bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Çorlulu Zarîfî Divanı: İnceleme-Edisyon Kritikli Metin (haz. Gülşah Taşkın, doktora tezi, 2009), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; *Zarîfî ve Mihr ü Mâh Mesnevisinin Tenkidli Metni ile İncelemesi* (haz. Vedat Nuri Turhan, yüksek lisans tezi, 1995), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Behiştî Divânı* (haz. Yaşar Aydemir), Ankara 2000, s. 66; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1065, vr. 58b; *Keşfü'z-zunûn*, I, 798; E. Rossi, *Elenco dei Manoscritti Turchi della Biblioteca Vaticana*, Vaticano 1953, s. 222; TYDK, II, 526-527; M. Götz, *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, II, 144, 388-389; J. Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands*, Leiden 2000, I, 582-586; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 597; Niyazi Ünver, "Zarîfî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 707; Gülşah Taşkın, "Çorlulu Zarîfî'nin Râhatü'l-ervâh'ında Aşk ve Âşık", *Turkish Studies*, V/3 (2010), s. 522-540; "Zarîfî (Çorlulu)", *TDEA*, VIII, 644.

GÜLŞAH TAŞKIN

ZARİFÎ, Rusçuklu

(ö. 1210/1795)

Divan şairi ve mutasavvıf.

Rusçuk'ta doğdu. Kaynaklarda Zarîfî Şeyh Ömer, Ömer Zarîfî, Zarîfî Baba, Ömer Baba, Ahmed Zarîfî Baba, Ahmed Baba gibi isim ve unvanlarla anılır. Sa'diyye tarikatına intisap ederek zamanla bu tarikatın tanınmış şeyhlerinden biri oldu. Rusçuk'ta vefat etti ve Tombul Camii haziresine defnedildi. Kaynaklarda, hat sanatında da mahir olan Zarîfî'nin birkaç mushaf yazdığı belirtilmektedir.

Eserleri. 1. Divan. Günümüze tam olarak ulaşan tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (TY, nr. 3863/1) 199 varaktır. Divanda üç tevhid, iki münâcât, üç na't, bir mi'râciyye, birer nebî, çârâyâr ve on iki imam methiyesi, iki Kerbelâ mersiyesi, Seyyid Sa'deddin el-Cebâvî methiyesi, on üç mutasavvıfane kaside, 530 gazel ve ilâhî yer almaktadır. İlâhilerin bir kısmı dörtlükler halinde yazılmış, bazılarında aruz, bazılarında hece vezni kullanılmıştır. Manzumelerin büyük çoğunluğu tasavvufî mahiyettedir. Bunların arasında Yûnus Emre, Şeyh Sa'deddin el-Cebâvî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Şeyh Nakşibend, Timur Baba gibi mutasavvıfların methinde şiirler de vardır. Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı (nr. 2971/1) 22 varaklık bir diğer nüshada bazı gazeller bulunmaktadır. **2. Pendnâme** (*Nasihathnâme*). Zarîfî'ye asıl şöhretini kazandıran ve

kırka yakın nüshası bilinen eserin muhtelif baskıları yapılmıştır (İstanbul 1271, 1289 [taşbasma], 1317, 1327). Kaynaklarda 1300 beyit civarında olduğu belirtilen *Pendnâme*'nin Mehmet Arslan tarafından hazırlanan yeni yayımı (Sivas 1994) 1071 beyit içerir. Ferîdüddin Attâr'a nisbet edilen *Pendnâme* örnek alınarak meydana getirilen eser "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmıştır. Müellif, incelik ve hoşgörü çerçevesinde dinî, ahlâkî öğütlerini, insan ilişkilerini ve kişinin Allah'a karşı sorumluluğunu ön plana çıkararak 135 başlık altında anlatmaktadır. Eserde komşu haklarına, emanete hıyanet etmeye, yetimi kollamaya, konuşma âdâbına, âşık ve mâşuk haline, sır tutmaya, hediye âdâbına, sofrâ âdâbına, az yemenin ve uyumanın faziletine, yol arkadaşını seçmeye, sır saklamaya, feleğin vefasızlığına, misafir hakkı vb.ne dair öğütler verilmektedir. **3. Tasavvufnâme.** Aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbıyla yazılmış 103 beyitlik bu risâle, yazma ve matbu birçok pendnâme nüshasının sonunda yer aldığı gibi müstakil yazmalar halinde de mevcuttur. Tasavvufî öğütlerin yanı sıra yirmi üç beyitte tasavvufun ve tasavvuf ehlinin tarifleri yapılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zarîfî, *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 3863/1; a.mlf., *Pendnâme-i Zarîfî* (haz. Mehmet Arslan), Sivas 1994; Fa'tin, *Tezkire*, s. 255; *Sicill-i Osmânî*, III, 262; *Osmanlı Müellifleri*, I, 109; *İzâhu'l-meknûn*, I, 515; TYDK, III, 869-870; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, s. 597; Rasim Deniz, "Zarîfî'nin 'Yazma Tasavvuf-Name'si'", *EÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Kayseri 1990, s. 215-226; Mehmet Arslan, "Tasavvufnâme-i Zarîfî Üzerine", *Kızılurmak*, sy. 7, Sivas 1992, s. 20-24; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 3034; "Zarîfî Ömer Efendi", *TDEA*, VIII, 644; Türkan Alsirt, "Zarîfî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 708.

MEHMET ARSLAN

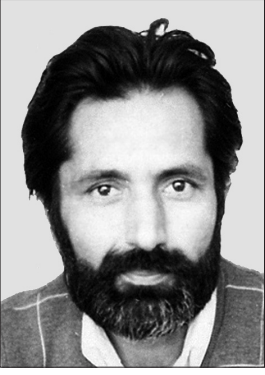
ZARİFOĞLU, Abdurrahman Cahit

(1940-1987)

Şair ve yazar.

1 Temmuz 1940'ta Ankara'da doğdu. Baba tarafından Kafkasya'dan gelip Maraş'a yerleşen bir aileye mensuptur. Babası Niyazi Bey hâkimdi. Annesi Şerife Hanım, Maraşlı Evliyazâdeler'dendir. Okuma yazmayı, resim yapmayı, Kur'an okumayı daha okula başlamadan annesi ve annesiyle mahalle hocalarından öğrendi. Babasının görevi sebebiyle çocukluğu Silvan, Baykan, Siirt, Siverek, Kızılcahamam

ZARİFOĞLU, Abdurrahman Cahit

Abdurrahman
Cahit
Zarifoğlu

ve Ankara'da geçti. Siverek'te başladığı ilk öğreniminin ardından orta öğrenimini 1951'de döndükleri Maraş'ta tamamladı. Lisenin son sınıfında beklemeli olduğu sırada bir ilkokulda vekil öğretmenlik yaptı. Pilotluk hevesiyle bir yaz boyunca Eskişehir'de Türk Hava Kurumu'nun uçuş kurslarına katılarak Millî Model Uçak B Sertifikası aldı (1961). Yüksek tahsilini, aynı yıl girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde uzun süren bir öğrenciliğın ardından tamamladı (1971). 1967 ve 1973'te Almanya'ya gitti. Goethe Enstitüsü'nün dil kurslarına devam etti, belli başlı Avrupa şehirlerini dolaştı. Öğrencilik yıllarında İstanbul'da gazetelerde sekreterlik, bazı kurumlarda çevirmenlik gibi işlerde çalıştı. İstanbul'da özel bir lisede Almanca öğretmenliği yaptı. 1973'te Sarıcamış'ta başladığı askerliğini 1974 harekâtının ardından gönderildiği Kıbrıs'ta tamamladı (1975). Dönüşte Ankara'da bir kamu kuruluşunda, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü'nde çevirmenlik yaptı. Radyoda görevi raportör, araştırma görevlisi, uzman ve şef olarak sürdü. 1983'te İstanbul'a taşındı.

Maraş Lisesi'nde okurken edebiyatla ilgilenen bir arkadaş grubuna dahil oldu. Erdem Beyazıt, Mehmet Akif İnan, Rasim Özdenören ve Alaeddin Özdenören gibi ileride şair, hikâyeci ve yazarlar çıkaracak bu gruptaki arkadaşlarıyla *Hamle* adlı okul dergisini yeniden çıkardı. Bir taraftan da Maraş'taki mahalli gazetelerde sanat-edebiyat sayfaları hazırlıyorlardı. 1962'de tek sayılık *Açı* dergisini çıkardı. Aynı yıl İstanbul'da Sezai Karakoç'la tanıştı. *Yeni İstiklâl* gazetesinin sanat-edebiyat sayfalarında Abdurrahman Cem adıyla şiirler yayımladı (1965). 1966'da *Diriliş* dergisinde şiirleri, "İns" adlı uzun hikâyesi yayımlandı. Şiirleriyle *Yeni Dergi*, *Soyut*, *Türk Dili*, *Papirüs* gibi dergilerde de göründü. Edebiyat dünyasında tanınmaya başladı-

ğı bu yıllarda ilk kitabı *İşaret Çocukları*'nı çıkardı. *Diriliş*'te yazmayı sürdürürken 1969'dan itibaren Ankara'da Nuri Pakdil'in çıkardığı *Edebiyat* dergisinde bazı ürünleriyle yer almaya başladı. Bu derginin yayınları arasında şiir ve hikâye kitapları çıktı. 1976'da arkadaşları Rasim Özdenören, Erdem Beyazıt, Alaeddin Özdenören'le beraber *Mavera* dergisini kurdu. Bu verimli yeni çalışma döneminde derginin yönetimine katıldı, gençlerle yazışmalar yaptı, şiir ve yazılarını yayımlamayı sürdürdü. Dergiyle birlikte kurdukları Akabe Yayınları arasında şiirleri ve günlükleri kitap haline getirildi. Bunlara ardı ardına çıkan çocuk kitapları eklendi. *Yönelişler* şiirlerinin yayımlandığı bir başka dergi oldu. 1984'te Türkiye Yazarlar Birliği'nce kendisine çocuk edebiyatı dalında ödül verildi. İslâm coğrafyasının değişik bölgelerinde müslümanlara uygulanan zulüm ve baskılar, yaşanan acılar, savaş ve ölümler karşısındaki tepkileri şiir ve yazılarına yansıdı. Bir taraftan da *Yeni Devir*, *Millî Gazete* ve *Zaman* gazeteleriyle *İslâm* ve *Gülçocuk* dergilerinde Zarifoğlu, Ahmet Sağlam, Vedat Can gibi adlarla yazılar yazdı. Son şiirlerinden birkaçı *Yedi İklim* dergisinde çıktı. Son şiir kitabı *Korku ve Yakarış* yayımlandığında (1986) şair olarak ününün doruğundaydı. Yakalandığı pankreas kanserinden kurtulamayarak 7 Haziran 1987'de öldüğünde İstanbul Radyosu'nda denetçi idi. Ölümünün ardından şairler, yazarlar ve bilginlerin de katıldığı bir cenaze merasimiyle Beylerbeyi Küplüce Mezarlığı'nda toprağa verildi. Ardından şiirler yazıldı, eski geleneğe uyularak ölümüne tarih düşürüldü.

Cahit Zarifoğlu'na şiiri için elverişli bir dilin kapısını açan İkinci Yeni şairleri olmuş, kişiliği üzerinde belirleyici rolü Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç oynamıştır. Şiir tekniği bakımından belli bir şaire bağlanamayacak olan Zarifoğlu daha ilk şiirlerinde kendi sesini bulmuş, kendi kuşağı içinde şiirde yapı sorununu en iyi kavramış bir şair olarak görülmüştür. Nitekim ölümünün ardından yazılan bazı yazılarda "bir gün keşfedilecek özel bir ada" diye nitelenmiştir. İlk kitabı *İşaret Çocukları*'nda yer alan şiirlere çevresindeki tabiat öğeleri, hayatta gözlediği her türlü canlılık belirtisi, kimıldanış ve kıpırtı, mâsumluğun birer simgesi olan su, ağaç, ane, çocuk vb. şaire verdiği hayret duygusuyla girer. Bu özellikleriyle şiirleri, yaşama dayanak olan yeni bir hikmetin arandığı, yer yer de hikmet özlerinin yakalandığı şiirler olarak değerlendirilir. Şiirinde

ve sanatındaki içsellik boyutunda Alman şiiriyle ve Rainer Marie Rilke ile kesişir. Yer yer ilk kitabında görülen "tahkiye", ikinci şiir kitabı *Yedi Güzel Adam*'ın destansı bir tona bürünen dili içinde belirgin hale gelir. Bu şiirlerdeki iri ve adaleli erkek figürü estetik bir halde şekillenir. Onun sanatında fiziksel irilik seçkinlik, mânevî güç, aşk gibi içe ait değerlerin de bir ifadesidir. *Menziller*'de başlangıçtaki psikolojik yoğunluğun kısmen gevşeyerek rahatladığı şiirleri yer almaktadır. Son şiir kitabı *Korku ve Yakarış*'ta şairin özlü bir söyleyişe ulaştığı, ilk şiirlerindeki içsellığın toplumsal sorumluluk boyutuyla da birleşen mânevî bir kıvama kavuştuğu görülür. *Yedi Güzel Adam*'la aynı verim evresinin eseri olan *İns*'te şairi bir kültür mirası devralmamış, henüz kendisine kelime de verilmemiş ilk insanı, yaratılıştaki gizli sebebi araştırarak yeryüzünde hayret ve merakla yürürken buluruz. "Ne çok acı var!" cümlesiyle başlayan *Yaşamak* adlı günlükleri Türk edebiyatında bu türde yazılmış en orijinal eserlerden biridir. Zarifoğlu, *Savaş Ritimleri* adlı romanında Afganistan'ın işgal günlerini on dört yaşındaki bir çocuğun ağzından anlatmaktadır. Ölümünden sonra yayımlanmış, bir savaş pilotunun romanı olan *Anne*'de derin psikolojilerle iç içe geçmiş bir uçuş serüveni anlatılır. Çocuk romanlarında insanî değerleri ve sorunları hayvanlar dünyasına aktararak hem çocukların hem de yetişkinlerin kendilerine göre tatlar bulduğu bir dil ve anlatım oluşturur.

Eserleri. Şiir: *İşaret Çocukları* (1967); *Yedi Güzel Adam* (1973); *Menziller* (1977); *Korku ve Yakarış* (1986); *Şiirler* (1989; burada daha önce kitaplaşmış olanlarla hiçbir kitabına girmemiş şiirleri bir araya getirilmiştir). **Hikâye:** *İns* (1974); *Hikâyeler* (1996; *İns*'teki hikâyelerle daha önce kitaplarına girmemiş bazı hikâyelerinden oluşmaktadır). **Roman:** *Savaş Ritimleri* (1985); *Romanlar* (1991); *Savaş Ritimleri*'ni ve yazarın sağlığında yayımlayamadığı *Anne* romanını içermektedir). **Deneme:** *Bir Değirmendir Bu Dünya* (1986); *Zengin Hayaller Peşinde* (1999); **Çocuk Edebiyatı:** *Serçekuş* (uzun hikâye, 1983); *Ağaçkakanlar* (roman, 1983); *Katırlan* (uzun hikâye, 1983); *Yürek Dede ile Padişah* (masal, 1987); *Motorluluk* (uzun hikâye, İstanbul 1987); *Küçük Şehzade* (masal, 1987); *Güllüçük* (şiir, 1989); *Kuşların Dili* (*Mantku't-tayr*'dan hareketle yazılmış hikâyeler, İstanbul 1989); *Ağaç Okul* (şiir, 1990); *Çocuklarımızla Atlara Biniyorduk* (toplu çocuk kitapları, İstan-

bul 2006). **Mektup:** *Okuyucularla* (İstanbul 2009); *Mektuplar* (İstanbul 2010). Bunların dışında günlüklerini *Yaşamak* (1980), konuşmalarını *Konuşmalar* (ts.) adlı eserinde toplamış, *Sütçü İmam* adıyla bir tiyatro eseri yazmıştır (1987). Eserleri ölümünden sonra "Cahit Zarifoğlu / Bütün Eserleri" başlığı altında külliyat halinde çıkmıştır.

Şair hakkında ölümünden sonra *Yedi İklim* (nr. 5-6, Temmuz-Ağustos 1987), *Mavera* (nr. 129, Eylül 1987), *Kitap / Haber* (nr. 15, Şubat-Mart 2003), *Hece* (nr. 126-128, Haziran-Temmuz-Ağustos 2007) gibi dergilerce özel sayılar, *Bürde* (nr. 3, Haziran 1991) dergisi tarafından özel bölüm hazırlanmıştır. Adına şiir ödülü konmuş (2003), üç yıl bu ödül verilmiştir. Ayrıca Nazım Elmas, Mustafa Yeşilkaya, Ali Pulat, Hüseyin Çolak, Rıdvan Çınar gibi araştırmacılar tarafından hakkında yüksek lisans tezleri hazırlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sezai Karakoç, *Sütun*, İstanbul 1969, s. 69; *Cahit Zarifoğlu: Yürek Safında Bir Şair* (haz. Âlim Kahraman), İstanbul 2003; Yılmaz Taşçıoğlu, *Kader Hep Erken Zaman Hep Geç*, İstanbul 2008; İsmet Özel, "Şair Öldüren Rejim", *Millî Gazete*, İstanbul 10 Haziran 1987; Cemal Süreya, "760. Gün", *Hürriyet Gösteri*, sy. 80, İstanbul 1987, s. 22; Ebubekir Eroğlu, "Cahit Zarifoğlu'nun Ardından", a.e., sy. 80 (1987), s. 36-37; Enis Batur, "Yarın İçin Bir Şair: Cahit Zarifoğlu", *Gergedan*, sy. 5, İstanbul 1987, s. 12; Murat Yalçın, "Maverasını Arayan Adam: Zarifoğlu", *Ludingirra*, sy. 2, İstanbul 1997, s. 102-106; M. Fatih Andi, "Cahit Zarifoğlu'nun Şiirinde Bir Kötülük Ögesi Olarak Yılan Sembolü", *İlmi Araştırmalar*, sy. 8, İstanbul 1999, s. 9-24; "Zarifoğlu, Cahit", *TDEA*, VIII, 644-645.

FERMAN KARAÇAM

ZÂRİYÂT SÜRESİ

(سورة الذاريات)

«Kur'an-ı Kerim'in elli birinci süresi.»

Adını "savuran rüzgârlar" anlamındaki ilk kelimesinden alır; "Ve'z-zâriyât" diye de anılır (Buhârî, "Tefsîr", 51). Nübüvvetin Mekke döneminin ortalarında nâzil olmuştur. Altmış âyet olup fâsılası "ع، ف، ق، " harfleridir. Zâriyât sûresi İslâm akaidinin üç temel esasını teşkil eden Allah'ın birliği, âhiret hayatı ve risâlet konularını içerir. Bu muhtevayı iki bölüm halinde özetlemek mümkündür. Birinci bölüm âhiretin vukuu hakkındadır ve toz haline getirip aşılardan, bir yerden başka bir yere savuran rüzgâra, yoğunlaşır yağmur yükünü taşıyan bulutlara, denizde süzülüp giden gemilere, tabiatın işleyişini (yahut Allah'ın nimetlerini) düzenleyenlere ye-

Zâriyât sûresinin ilk âyetleri

minle başlar; yeminin konusu da ceza ve mükâfat gününün mutlak vuku bulacağı geçerdir. Sürenin ilk dört âyetini teşkil eden "zâriyât, hâmilât, câriyât, mukasimât" kelimeleri âlimlerin çoğu tarafından rüzgârlar, bulutlar, gemiler, melekler (yahut nimetler) diye yorumlanmışsa da (Taberî, XXVI, 239-242; Mâtürîdî, XIV, 125-126) "zâriyât"tan sonra gelen kelimeleri "rüzgârın tesirleri" mânasında veya pozitif ilim alanına giren başka etkenlerle de açıklamak mümkündür (Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, XXVII, 5-7; Elmalılı, VI, 4527). İmam Mâtürîdî, burada üzerine yemin edilen nesne ve olayların bir taraftan Cenâb-ı Hak'ın birliğini, kudret ve azametini kanıtlarken diğer taraftan tabiata hâkim olan düzenin insan türünün dünyada üreyip yaşamasını sağlamaya işaret ettiğine dikkat çekmiş ve söz konusu hususların ifadeyi pekiştiren yeminin vasıtaları kabul edilebileceğini öne sürmüştür. Bu tür âyetlerde yeminin tabiata ait nesne ve olaylara değil onları yaratana yönelik olduğunu söylemek de mümkündür (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, XIV, 126-129). Daha sonra inkârcılara hitap edilerek vahiy ürünü olan Kur'an'ın haber verdiği âhiret ve Hz. Muhammed'in nübüvveti konusunda tutarsızlık içinde buldukları belirtilir. İnkârcıların alay etmek amacıyla ceza gününün ne zaman vuku bulacağına dair sorularına "ateşe atılacakları gün" diye cevap verilir. Öte yandan Allah'a karşı gelmekten sakınanların cennetlerde ve pınar başlarında bulunacakları bildirilir, ardından da sakınanların dünyadaki nitelikleri şöyle sıralanır: Daima iyi ve faydalı işler yapanlar, teheccüd namazı kılan-

lar, tövbe edenler, mallarında hem dilenen hem de durumunu açığa vuramayan yoksulların haklarının olduğunu kabul edenler. Daha sonra zihnini ve gönlünü ilâhî gerçeklere açanlar için hem tabiatta hem de insanın kendi varlığında gerçeğe ulaştırarak işaretlerin bulunduğu belirtilir. Yine yeminle pekiştirilen bir ifade ile Kur'an'ın, nübüvvet ve âhiret gibi bütün iman konularının -tıpkı insanın konuşma yeteneğinin varlığı gibi- gerçek olduğu bildirilir. Ardından önceki peygamberlerin muhâtaplarından inkâr yoluna sapanların feci âkıbetlerine değinilir: Lût kavmini helâk etmek için gönderilen meleklerin onları çamurdan taşlarla, Mûsâ ile mücadele eden Firavun ve taraftarlarının denizde boğulmakla, Hûd'un kavmi Âd'ın kasıp kavuran rüzgârla, Sâlih'in kavmi Semûd'un yıldırım ve Nûh kavminin suda boğulmakla helâk edilişi anlatılır (âyet: 1-46).

Sûrenin ikinci bölümünde gökyüzünün ilâhî kudretle inşa edildiği, yeryüzünün insan hayatına elverişli biçimde döşenip düzenlendiği, öğüt ve ibret almak için her şeyin çift (karşıt) yaratıldığı ifade edilir; kendisinden başka hiçbir tanrının bulunmadığı tek Allah'a sığınmanın gerekliliği ve Hz. Muhammed'in O'nun tarafından gönderildiği belirtilir. Daha önce de ilâhî emirleri tebliğ eden resullere inkârcıların aynı şekilde karşı çıktıkları, onlara büyücü veya mecnun dedikleri beyan edildikten sonra şöyle buyrulur: "Ey resul! İnkârcıların sana karşı direnip iman etmemesine önem verme, zira bu konuda kınanacak değilsin. Sen öğütlerine devam et, zira öğüt gönlü ilâhî gerçeklere açık olanlara fayda verir" (âyet: 54-55). Zâriyât sûresinin son âyetlerinde Cenâb-ı Hak bütün cinleri ve insanları yalnız kendisine ibadet etmeleri için yarattığını, onlardan rızık talep etmediğini, bütün canlıların ihtiyaçlarını kendisinin karşıladığını bildirir. Müfessirler, 56. âyette geçen ibadet (kulluk) kavramını kulların Allah'ı tanıyıp bilmesi ve O'na şer'î mânada ibadet etmesi biçiminde yorumlamışlardır. Allah'ın cinlerden ve insanlardan rızık talep etmediği yolundaki beyanı da kendisi için değil kulları için rızık talep etmediği şeklinde anlaşmıştır (Mâtürîdî, XIV, 156-159; Elmalılı, VI, 4546). Sürenin sonunda küfür, inkâr ve zulüm yolunu tercih edenlerin daha öncekiler gibi dünyada da âhirette de gerekli karşılığı bulacakları bildirilir (âyet: 57-60).

Zâriyât, Resûlullah'ın diğer peygamberlerden üstün olmasına vesile teşkil eden "mufassal" sûreler grubu içinde yer alır. Ayrıca Zâriyât, Resûl-i Ekrem'in gece na-